

УДК 316.346.32

Плющ, В. (2024). Концептуалізація моделей адаптації сучасних мігрантів з України в Ізраїлі. *Соціологічні студії*, 1(24), 79–88. <https://doi.org/10.29038/2306-3971-2024-01-34-34>

Концептуалізація моделей адаптації сучасних мігрантів з України в Ізраїлі

Валентина Плющ –
аспірантка відділу соціальних
експертиз ІС НАН України.

Valentyna Plushch –
PhD student at Department
of Social Expertise, Institute
of Sociology, National Academy
of Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine.
E-mail: v.plushch@gmail.com
ORCID: 0000-0002-6945-4233

DOI: 10.29038/2306-3971-2024-01-34-34

Received: March 12, 2024

1st Revision: April 2, 2024

Accepted: June 14, 2024

У статті розглянуто концептуалізацію соціологічного конструкту адаптації мігрантів на основі теорії етнічної стратифікації та концепції дворівневого виміру адаптації – виміру ціннісних орієнтацій та соціальної інклюзії в рамках емпіричного дослідження щодо адаптаційних стратегій сучасних мігрантів з України в Ізраїлі. Залежно від рівня соціальної інклюзії й ціннісних орієнтацій мігрантів щодо їх етнічної приналежності, що характерно саме для мігрантів з України в Ізраїлі, виявлено п'ять можливих адаптаційних моделей мігрантів: асиміляції, ціннісної інтеграції, інклюзивної інтеграції, мультикультуралізму та сегрегації, – кожна з яких притаманна певним категоріям мігрантів з України в Ізраїлі. Модель асиміляції поширена серед релігійних мігрантів-юдеїв. Моделі мультикультуралізму та ціннісної інтеграції розповсюджені серед світських мігрантів-юдеїв. Моделі сегрегації й інклюзивної інтеграції притаманні категорії мігрантів-неюдеїв.

Ключові слова: ідентичність мігрантів, культурно-побутові практики мігрантів, інтеграція, асиміляція, сегрегація, мультикультуралізм.

Plushch Valentyna. Conceptualization of Adaptation Models of Contemporary Immigrants from Ukraine in Israel. The article is devoted to the conceptualization of the sociological construct of adaptation of migrants based on the theory of ethnic stratification and the concept of a two-level dimension of adaptation: the dimension of value orientations and social inclusion, within the framework of an empirical study on the adaptation strategies of modern migrants from Ukraine to Israel. Depending on the level of social inclusion and value orientations of migrants regarding the ethnic affiliation of migrants, which is characteristic of migrants from Ukraine in Israel, five possible adaptation models of migrants were identified: assimilation, value integration, inclusive integration, multiculturalism and segregation, each of which is inherent certain categories of migrants from Ukraine in Israel. The model of assimilation is widespread among religious Jewish migrants. Models of multiculturalism and value integration are widespread among secular Jewish migrants. Models of segregation and inclusive integration are inherent in the category of non-Jewish migrants.

Key words: identity of migrants, cultural and everyday practices of migrants, integration, assimilation, segregation, multiculturalism.

ВСТУП

На початку XXI ст. в умовах інтенсифікації міграційних процесів перед соціологами постало завдання дослідження проблем адаптації мігрантів у зростаючих міжкультурних спільнотах. Численні вітчизняні та зарубіжні дослідження стратегій поведінки мігрантів у міжгрупових інокультурних відносинах засвідчують, що вибір адаптаційної моделі обумовлюється двома видами факторів – мікрорівневими факторами, пов'язаними з індивідуальними життєвими стратегіями мігранта, і макрорівневими факторами, пов'язаними з інституційним контекстом приймаючого суспільства, залежно від яких період інтеграції мігрантів у приймаюче середовище може тривати від декількох місяців до багатьох років, а іноді й десятиліть, переходячи з покоління в покоління.

На сьогодні ряд сучасних ізраїльських соціологів звертають особливу увагу на проблему адаптаційних моделей мігрантів в Ізраїлі саме з пострадянського простору, у тому числі з України. Для цього є декілька вагомих причин.

По-перше, більшість наявних парадигм у соціологічній літературі щодо адаптації мігрантів до приймаючих суспільств мають справу з мігрантами, які переїжджають із нерозвинених країн у

розвинені. У випадку пострадянської імміграції в Ізраїль, українська імміграція переважно є імміграцією високоосвіченого населення, що належить до категорії так званого «витоку мізків» (Horowitz, 2005).

По-друге, у більшості країн імміграції іммігранти становлять незначну меншість. В Ізраїлі, починаючи з 1991 р., пострадянські іммігранти становлять 20 % населення, серед яких близько 50 % припадає на мігрантів з України (Central Bureau of Statistics, 2020).

Соціологи роблять висновки, що велику роль у формуванні адаптаційних моделей мігрантів із пострадянських країн в Ізраїль відіграють характерні для країни-реципієнта, Ізраїлю, мікро- та макрофактори впливу. До мікрофакторів дослідники відносять суб'єктивний і об'єктивний особистісний капітал мігрантів, як-от: питання ідентичності мігрантів, їх рівень освіти та культурної дистанції, наявність економічних і соціальних ресурсів та ін., серед макрофакторів науковці називають закритість/відкритість соціальних структур, умови приймаючого середовища й вектор міграційної політики з боку органів влади Ізраїлю (Horowitz, 2005; Semyonov, & Gorodzeisky, 2012; Kushnirovich, & Youngmann, 2017; Rajjman, 2020).

Мета статті – вивчення особливостей моделей соціокультурної адаптації мігрантів з України в Ізраїлі з 1991 до 2023 р.

1. АНАЛІЗ ОСНОВНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ЦЬОЇ ПРОБЛЕМИ

У цій статті висвітлено публікації таких дослідниць, як Н. Кушнірович та Р. Райджман, щодо проблеми соціальної інтеграції та адаптації мігрантів різних етнічних меншин в Ізраїлі (Rajjman, 2020; Kushnirovich, & Youngmann, 2017).

Ізраїльські соціологи Т. Горовіц, М. Семьонов та А. Городженські у своїх працях розкривають проблему інтеграції й інклюзії іммігрантської спільноти з країн пострадянського простору в Ізраїлі (Horowitz, 2005; Semyonov, & Gorodzeisky, 2012). Питання етнопонаціональної ідентичності в рамках адаптаційного процесу проаналізовані в працях М. Гордона (Gordon, 1964), Дж. Тернера (Turner, 2013) та Ручки (2020).

Згадані вище дослідники визначили сутність адаптаційних моделей мігрантів в інокультурному середовищі, сконструювали понятійний апарат дослідження цього процесу, визначили «ідеальну модель» адаптації мігрантів до приймаючого суспільства, що складається з чотирьох адаптаційних стратегій (асиміляції, сепарації, інтеграції, маргіналізації), що нараховує понад 120 варіацій залежно від локальних міграційних контекстів, серед яких Т. Горовіц пропонує соціокультурну модель чотирьох адаптаційних «гібридних сценаріїв» мігрантів із пострадянських країн в Ізраїлі.

Серед вітчизняних учених аспекти дослідження адаптаційних моделей у приймаючому інокультурному середовищі відображені в наступній низці наукових праць і розвідок. Провідні соціологи В. Танчер та Л. Скокова звертаються до тематики культурно-побутових практик як одного з головних аспектів ціннісних орієнтацій індивіда (Танчер, Скокова, 2009; Скокова, 2018). Ровенчак, Володько (2015) розкрили теоретичні й практичні аспекти щодо співвідношення цінностей, установок, мотивів і моделей поведінки мігрантів, підтверджених у соціальних та культурних практиках у різних країнах світу, включаючи Ізраїль.

Незважаючи на значну кількість наукових праць щодо адаптації мігрантів в інокультурному середовищі загалом та стосовно адаптації мігрантів з України за кордоном зокрема, однією з актуальних проблем у вітчизняній соціології залишається концептуалізація адаптаційних моделей для мігрантів з України в Ізраїлі, а саме трьох їх категорій – мігрантів-юдеїв, мігрантів-неюдеїв і біженців-неюдеїв.

2. МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ

2.1. Тракткування поняття «адаптаційна модель»

Численні вітчизняні та зарубіжні дослідження моделей поведінки мігрантів у міжгрупових інокультурних відносинах засвідчують, що в рамках загального соціологічного дискурсу не існує єдиного визначення поняття «адаптаційна модель». Натомість низку його аспектів висвітлено в таких теоретичних поняттях, як «адаптаційна реакція» (У. Томас, Ф. Знанецький), «стратегія між-

культурної акультурації» (Р. Редфілд, Р. Лінтон, М. Герсковіц), «інтеграційна модель» (П. Адлер), «акультурація» (Дж. Б. Беррі), «інтеграція» (О. Малиновська), «адаптаційний сценарій» (Т. Горовіц) та ін. Особливо актуальним це питання видається з огляду на зростаючу диверсифікацію публікацій щодо кожного з цих конструктів (Плющ, 2020; Плющ, 2021).

У сучасній соціологічній літературі «адаптацію мігрантів» трактують як комплекс особливостей їхньої вчинків і поведінки, що має соціокультурне походження, завдяки якому особа чи група осіб забезпечує собі успіх у конкуренції з представниками інших етнічних груп, котрі спільно проживають на одній території певної держави (Міграційні процеси..., 1998).

Щодо поняття «адаптаційних моделей» дослідження релевантного соціологічного дискурсу свідчить, що навіть у випадку соціологічних та дотичних до соціології праць, у яких не вживається поняття «адаптаційних моделей», увага дослідників часто спрямована на пояснення мікро- й макрофакторів, що впливають на перебіг процесу адаптації мігрантів після їх прибуття в приймаючі суспільства країн імміграції, а отже, на вибір їхньої життєвої адаптаційної моделі поведінки в ставленні до приймаючої спільноти. Отже, під «адаптаційною моделлю» розуміємо «спрямованість поведінки мігранта чи групи мігрантів щодо адаптаційних намірів по відношенню до приймаючої спільноти країни імміграції, її культури та соціального устрою, котрі базуються на суб'єктивних уявленнях та об'єктивних можливостях мігрантів щодо їх соціальних, культурних, економічних та психологічних ресурсів досягнення бажаної адаптаційної моделі» (Плющ, 2020, с. 103).

Емпіричні дослідження стратегій/моделей/сценаріїв адаптації мігрантів в інокультурному середовищі розпочались у 1918 р. із вивченням В. Томасом і Ф. Знанецьким польських мігрантів у США та продовжуються до сьогодні. Із того часу більшість дослідників вирізняють «ідеальний конструкт» моделей (стратегій, реакцій, сценаріїв) адаптації (Плющ, 2020).

До складу ідеального конструкту входять чотири основні адаптаційні моделі залежно від відносної ваги власної культури (ВК) і приймаючої культури (ПК):

- 1) модель асиміляції [-ВК +ПК] – повне прийняття умов суспільства країни міграції, його норм, цінностей та культури й відмова від власних;
- 2) модель сепарації [+ВК -ПК] – повна відмова прийняти вимоги, норми, цінності та культуру нового суспільства, натомість повне збереження власних ціннісних преференцій і культурно-побутових практик;
- 3) модель інтеграції (або мультикультуралізму) [+ВК +ПК] – часткове прийняття нового суспільства, що виявляється в згоді інтеріоризувати його обов'язкові норми, закони, цінності та культуру, при цьому зберегти свої власні ціннісні орієнтири;
- 4) модель маргіналізації [-ВК -ПК] – відмова від власних норм, цінностей і культури й несприйняття нових, загальноприйнятих у новому суспільстві.

Узагальнена міждисциплінарна теоретична типологізація адаптаційних моделей від початку ХХ ст. до сьогодні нараховує понад 120 варіацій конструктів, однак частіше теоретизуються не самі моделі, а їх змінні, залежно від локальних контекстів, у яких опиняються певні категорії мігрантів у певних країнах імміграції (Плющ, 2020; Rudmin, 2009).

2.2. Авторський підхід щодо моделей адаптації

На основі теоретичних та емпіричних досліджень адаптаційних моделей мігрантів у рамках предметного поля нашої розвідки, котрими є сучасні мігранти з України в Ізраїлі, розроблено авторський підхід щодо моделей адаптації сучасних українських мігрантів в Ізраїлі (рис. 1).

Концептуальними засадами для розробки авторського підходу були обрані теоретичні положення щодо етнічної стратифікації (Telles, & Ortiz, 2008), сегментної соціокультурної адаптації (Gordon, 1964), зміни ідентичності (Ровенчак, & Володько, 2015; Ручка, 2020), соціальної інклюзії мігрантів (Головаха, та ін., 2020) і варіативності моделей адаптації (Rudmin, 2009).

Завдяки зазначеним дослідженням удалося визначити два основні рівні адаптації мігрантів до інокультурного середовища – рівень ціннісних орієнтацій або зміни ідентичності мігрантів (позначені на рис. 1 як ЦО) та рівень соціальної інклюзії або участі мігрантів у соціальному й культурному житті приймаючої спільноти (позначений на рис. 1 як СІ).

Перший рівень авторського підходу щодо адаптаційних моделей мігрантів в інокультурному середовищі стосується ідентичності мігрантів. У своєму розділі монографії «Набуття, видозміна та

реалізація соціокультурних ідентичностей (ім)мігрантів» В. Володько й О. Ровенчак відзначають, що ідентичність мігранта є складним соціальним конструктом, основою якого виступають цінності та ціннісні орієнтації мігрантів (Ровенчак, Володько, 2015).

Згідно з вітчизняним соціологом у сфері культурних досліджень Анатолієм Ручкою, саме цінності індивіда, що фундаментально інтеріоризовані особистістю протягом періоду соціалізації та становлення, є «джерелом стійкості і центром, навколо якого формуються ідентичності», являючи собою сталі життєві стандарти, поведінкові зразки й мотиви (Ручка, 2020, с. 69, 181).

Дослідники Світового дослідження цінностей визначають цінності як «найбільш загальні схильності особистості надавати перевагу певному стану речей», що впливає на вибір життєвих стратегій та засобів їх досягнення в різних сферах соціальної дійсності – від міжособистісних стосунків до визначення етнічної приналежності (Акуленко та ін., 2020).

Згідно з Ровенчак та Володько (2015), ціннісні орієнтації «відображають співвідношення та можливу динаміку цінностей, установок, мотивів і моделей поведінки індивіда, підтверджених у соціальних та культурних практиках». Вітчизняні соціологи Людмила Скокова й Віктор Танчер підкреслюють, що «ціннісні орієнтації індивіда виводять висновки про добро і зло, правильне і неправильне» в широкому спектрі вираження культурних проявів (Танчер, Скокова, 2009).

У контексті дослідження адаптації мігрантів до інокультурного середовища, ціннісні орієнтації мігрантів насамперед стосуються самоідентифікації мігрантів як представників приймаючого суспільства чи суспільства походження, етнічної приналежності, прийняття й дотримання моралі й норм співжиття обраного суспільства, суспільно-політичних правил та законів, що накладається на міграційний досвід і трансформує деякі компоненти ціннісних орієнтацій мігрантів та, як наслідок, уможливує феномен зміни етнонаціональної ідентичності мігрантів.

Мільтон Гордон визначив етнонаціональну ідентичність як «відчуття приналежності й самоідентифікації з приймаючою спільнотою країни імміграції або її частиною» (Gordon, 1964, р. 53). Науковець зазначив, що етнонаціональна самоідентифікація особистості не є недиференційованим сталим поняттям. Низка мікро- та макрорівневих факторів впливає з відчуття взаємозалежної спільної долі етнічної групи мігранта й етнічної групи приймаючої спільноти. Відчуття спільності долі може поширюватися як на цілу етнічну групу, так і лише на певну її частину, тобто певний сегмент приймаючої спільноти, найбільш соціально подібний до особистості мігранта (Gordon, 1964).

Специфіка мігрантів саме з України в Ізраїлі полягає в тому, що значна частина українських мігрантів в Ізраїлі, зокрема релігійні мігранти-юдеї й світські мігранти-юдеї не вважають себе мігрантами як такими, але реіммігрантами або олім (*«олім» – на івриті «юдейські реіммігранти»*), тобто особами, що повертаються на свою історичну батьківщину та мають низку культурних ознак, притаманних самовизначенню ізраїльської ідентичності.

Інша категорія мігрантів-неюдеїв, зокрема трудових тимчасових мігрантів, мігрантів-біженців або шукачів притулку, на відміну від мігрантів-юдеїв, зберігають свою українську ідентичність і низку культурних ознак країни еміграції, однак мають за мету адаптуватися до приймаючого суспільства через входження на ринок праці, налагодження контактів із місцевим населенням та дотримання ізраїльських культурно-побутових практик на знак поваги до країни імміграції; такі самі висновки отримала інша дослідниця українських мігрантів (Yashkina, 2021).

Другий фундаментальний рівень авторського підходу до концепту адаптації українських мігрантів в Ізраїлі включає показники соціальної інклюзії мігрантів (позначені на рис. 1 як СІ). Зі зміною місця проживання та навколишнього суспільного середовища, трансформація ціннісних орієнтацій мігрантів, що «формуються й функціонують на основі системи цінностей, виробленої певним суспільством і нерозривно ним пов'язані», відбувається настільки швидко, наскільки швидко мігранти здатні брати участь у соціальному та культурному житті спільноти, тобто залежить від рівня соціальної інклюзії мігрантів (Ровенчак, & Володько, 2015).

Поняття інклюзії (*від англ. Inclusion, – уключення, залучення*) в соціології передбачає ступінь залучення громадян до соціального життя суспільства. Провідні українські соціологи Є. Головаха та С. Дембіцький у статті «Методики дослідження адаптації, інклюзії та зміни ідентичностей за умов масових міграцій: розроблення та апробація» розглядають проблему соціальної інклюзії й досліджують її у двох вимірах – пасивному та активному. Під пасивною інклюзією дослідники розуміють можливість мігрантів розраховувати на соціальну, моральну й матеріальну підтримку з

боку державних інституцій та установ, громадських недержавних організацій і мереж, а також найближчого оточення мігрантів. До активної інклюзії соціологи відносять готовність мігрантів до включення в активну діяльність у різних сферах соціального життя приймаючого суспільства, а саме налагодження контактів із представниками приймаючої спільноти та участь у політичному й громадському житті спільноти (Головаха та ін., 2020).

У рамках нашого дослідження до активної соціальної інклюзії відносимо також культурно-побутові практики мігрантів, тобто дії, відносини та комунікації між мігрантами й приймаючою спільнотою, які створюють та підтримують реальність повсякденного життя, що тісно пов'язана з процесами соціалізації й соціальної інтеграції мігрантів до приймаючого суспільства (Танчер, & Скокова, 2009; Parsons, 1951; Turner, 2013).

Провідна вітчизняна дослідниця культурних практик Людмила Скокова у монографії «Культурні практики в сучасному суспільстві: теоретичні підходи та емпіричні виміри» підкреслює, що «кожна практика в людському житті є культурною, вписаною у специфічні (суб)культурні середовища, в яких опиняється індивід відповідно до зміни локацій і ситуацій». Кожна соціальна дія «фундується генералізованими правилами і фоновими знаннями, мінливими емоціями і бажаннями, обдуманими проектами і цілями, задля яких і відбувається дія» (Скокова, 2018, с. 100, 128–129, 285). Згідно з М. Гордоном, соціальна інклюзія через культурно-побутові практики передбачає виявлення поваги та прийняття поведінкових патернів приймаючої спільноти (Gordon, 1964).

У контексті адаптації мігрантів до інокультурного середовища культурно-побутові практики передусім стосуються життєдіяльності мігрантів у сфері культурного споживання й організації побуту, царини дозвілля, зовнішнього вигляду, правил поведінки, святкування національних і релігійних свят, споживання продуктів поп-культури тощо – усього того, із чим зазвичай стикається мігрант у щоденному житті.

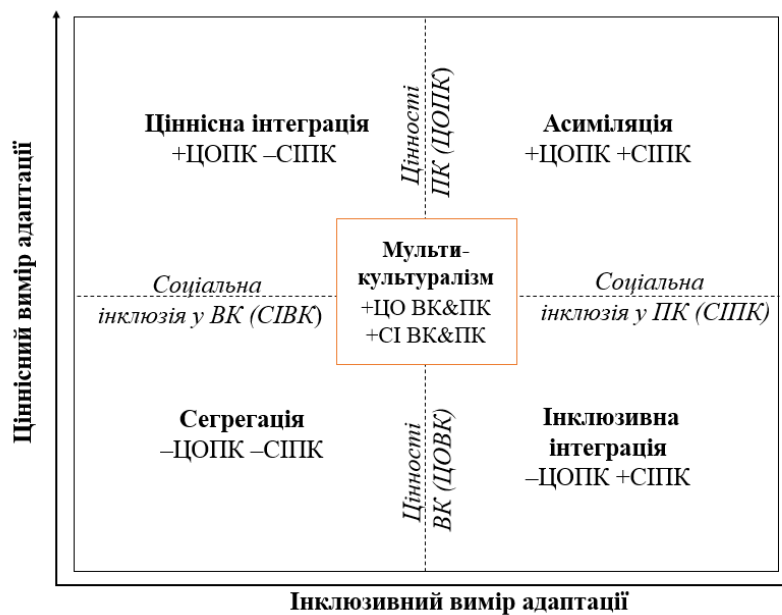

Рис. 1. Узагальнений конструкт моделей адаптації мігрантів до інокультурного середовища*
Джерело: Розробка автора.

*Абревіатурою позначено такі скорочення:

ВК – власна культура країни еміграції;

ПК – культура приймаючої спільноти країни імміграції;

ПК&ВК – власна культура та культура приймаючої спільноти;

ЦО – ціннісні орієнтації;

СІ – соціальна інклюзія;

ЦОВК – ціннісні орієнтації власної культури;

СІВК – соціальна інклюзія до власної культури;

ЦОПК – ціннісні орієнтації приймаючої культури;

СІПК – соціальна інклюзія до приймаючої культури.

На рис. 1 схематично зображено узагальнений конструкт моделей адаптації мігрантів з України в Ізраїлі залежно від ціннісних орієнтацій мігрантів у ставленні до своєї етнічної ідентичності та рівня соціальної інклюзії мігрантів до приймаючої спільноти. Конструкт уключає п'ять основних адаптаційних моделей – асиміляції, ціннісної інтеграції, інклюзивної інтеграції, сегрегації та мультикультуралізму.

Адаптаційна модель *асиміляції* (+ЦОПК +СПК) передбачає повне прийняття мігрантом цінностей приймаючого суспільства (+ЦОПК), самоідентифікація мігранта як представника місцевого єврейського етносу, високий рівень пасивної й активної соціальної інклюзії до приймаючого суспільства (+СПК), дотримання культурно-побутових практик приймаючої спільноти, а також відчуження мігранта від соціальної інклюзії та ціннісних орієнтацій культури країни еміграції (-ЦОВК, -СІВК).

Адаптаційна модель *ціннісної інтеграції* (+ЦОПК -СПК) передбачає прийняття світогляду, цінностей, норм і законів приймаючого суспільства (+ЦОПК), самоідентифікацію мігранта як представника місцевого єврейського етносу (-ЦОВК), однак низький рівень соціальної інклюзії до приймаючого суспільства (-СПК) на користь підтримання особистісних та ділових контактів із представниками діаспори або мігрантами й збереження культурно-побутових практик країни еміграції (+СІВК).

Адаптаційна модель *інклюзивної інтеграції* (-ЦОПК +СПК) передбачає високий рівень соціальної інклюзії мігранта до приймаючого суспільства, долучення мігранта до культурно-побутових практик місцевої спільноти (+СПК), однак відчуження від ціннісних орієнтацій місцевої культури, самоідентифікація мігранта як представника країни еміграції (-ЦОПК).

Адаптаційна модель *сегрегації* (-ЦОПК -СПК) передбачає відчуження мігранта від приймаючої культури як у царині ціннісних орієнтацій (-ЦОПК), так і у сфері пасивної та активної соціальної інклюзії (-СПК). Натомість мігрант зберігає ціннісні орієнтації або країни еміграції (+ЦОВК), або будь-якої іншої держави, окрім приймаючої. Ідентифікує себе як представника етносу країни еміграції (+ЦОВК) або будь-якої іншої культури, окрім приймаючої. Віддає перевагу підтримувати ділові та особистісні стосунки або з представниками власної культури (+СІВК), або будь-якої іншої культури, окрім приймаючої (-СПК).

Модель *мультикультуралізму* (+ЦО ВК&ПК +СІ ВК&ПК) передбачає орієнтацію мігранта на ціннісні світоглядні преференції, самоідентифікацію, соціальну інклюзію й культурно-побутові практики як країни еміграції, так і приймаючого суспільства.

2.3. Емпірична база дослідження

У рамках нашого дослідження адаптаційних стратегій мігрантів з України в Ізраїлі протягом 2019–2023 рр. проведено емпіричне дослідження. Його завданням було з'ясування особливостей моделей адаптації сучасних українських мігрантів в Ізраїлі залежно від їх етнічної приналежності та періоду переїзду в Ізраїль із 1991 до 2023 р.

Для збору основної частини інформації обрано метод глибинного напівструктурованого інтерв'ю. Респондентів для дослідження підібрано за методом снігової кулі; дослідження виконано за цільовою вибіркою. Загалом у рамках нашого дослідження з 202 опитуваних виокремлено шість сукупностей респондентів за етнічною й релігійною приналежністю та періодом їх міграції в Ізраїль. Ці сукупності позначено відповідними аббревіатурами.

За етнічною й релігійною приналежністю виокремлено три сукупності респондентів стосовно цього критерію: НУ – українські мігранти-неюдеї (N=97); СЮ – українські світські мігранти-юдеї (N=71); РЮ – українські релігійні мігранти-юдеї (N=34).

Інший критерій поділу респондентів за періодом їх міграції в Ізраїль виокремлює дві основні групи:

- 1) українські мігранти, що переїхали в Ізраїль у період із 1991 до 2013 р. (n=87);
- 2) українські мігранти, які переїхали в Ізраїль у період із 2014 по 2023 р. (n=115).

Соціально-демографічні характеристики респондентів є такими. За статтю серед респондентів жінки становлять 54 % (n=109), чоловіки – 46 % (n=93). За етнічною й релігійною приналежністю 48 % (n=97) становлять українські мігранти-неюдеї (УН), 35 % (n=71) – українські світські юдеї (СЮ) та

17 % (n=34) – українські релігійні юдеї (РЮ). За віком найбільшою групою респондентів є особи віком від 35 до 55 років (n=89, 44 %). Другу за чисельністю вікову групу становлять особи віком понад 55 років (n=62, 31 %). Найменша за чисельністю група – респонденти віком до 35 років (n=51, 25 %).

Серед опитаних проживають в Ізраїлі понад п'ять років 47 % (n=95), від одного до п'яти років – 12 % (n=24), до одного року – 20 % (n=41), до шести місяців – 21 % (n=42). Із загальної кількості опитуваних 43 % (n=87) респондентів прибули в Ізраїль у період із 1991 по 2010 р. включно, із них 39 – українські світські юдеї (1СЮ), 23 – українські релігійні юдеї (1РЮ) і 25 – українські мігранти-неюдеї (1УН); 57 % (n=115) респондентів прибули в Ізраїль у період із 2011 по 2022 р., із них 32 – українські світські юдеї (2СЮ), 11 – українські релігійні юдеї (2РЮ) і 72 – українські мігранти-неюдеї (2УН).

3. РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

У групі українських релігійних мігрантів-юдеїв, які переїхали як у період із 1991 р. до 2013 р., так і з 2014 до 2023 р., найпоширенішою стратегією адаптації є модель асиміляції. Вона стала для обох періодів переїзду українських мігрантів в Ізраїль. Серед вагомих мікро- та макрорівневих чинників, що вплинули на вибір асиміляційної моделі адаптації українських релігійних мігрантів-юдеїв в Ізраїлі, респонденти виокремили високий рівень самоідентифікації на користь юдейської ідентичності й партиципацію в юдейських культурно-побутових практиках як у доміграційний період, так і після; міграційну політику асиміляції Ізраїлю стосовно мігрантів-юдеїв, соціальний, культурний, економічний капітал мігрантів на момент переїзду в Ізраїль.

У групі українських світських мігрантів-юдеїв, які переїхали як у період із 1991 р. до 2013 р., так і з 2014 до 2023 р., найпоширенішими моделями адаптації є стратегії мультикультуралізму та ціннісної інтеграції. Однак більшість світських мігрантів-юдеїв, які переїхали з 1991 до 2013 р. відзначили, що в 1990-х рр. вони ще вагалися між правильністю вибору двокультурної ідентичності в рамках державної політики асиміляції і їх прихильності до культурно-побутових практик двох культур одночасно, відчуваючи необхідність віддячити перед державою та пращурами проявом асиміляції з місцевою спільнотою. Проте з часом, коли пострадянські мігранти зарекомендували себе як мігранти з високим рівнем людського капіталу (про що поширювали інформацію місцеві ЗМІ й урядові установи), за відповідями респондентів, світські мігранти-юдеї перестали соромитися своєї прихильності до мультикультуралізму та цінності інтеграції.

Основними з-поміж факторів, що вплинули на вибір світськими мігрантами-юдеями мультикультурної адаптаційної моделі, респонденти відзначили високий рівень самоідентифікації на користь двокультурної ідентичності «українських юдеїв» і партиципацію в культурно-побутових практиках обох культур, міграційну політику Ізраїлю стосовно світських мігрантів-юдеїв, доміграційний досвід проживання в інших інокультурних країнах, бажання жити у двох і більше культурних традиціях, повага до своїх історичних традицій і до соціального устрою Ізраїлю, інтерес до соціального, культурного та політичного життя приймаючої спільноти, налагодження контактів із місцевим населенням.

У групі українських мігрантів-неюдеїв, які переїхали в період із 1991 до 2013 р., найпоширенішою моделлю адаптації є модель інклюзивної інтеграції, оскільки більшість опитуваних зберегли свою українську ідентичність та водночас демонструють високий рівень соціальної інклюзії до приймаючого суспільства, долучення до культурно-побутових практик місцевої спільноти.

У групі українських мігрантів-неюдеїв 2014–2023 рр. адаптаційною моделлю більшості мігрантів-неюдеїв є модель сегрегації, окрім групи мігрантів-неюдеїв 2014–2023 рр., які прагнуть залишитися в Ізраїлі на постійне проживання. Їхня адаптаційна стратегія тяжіє до інклюзивної інтеграції.

Серед вагомих мікро- та макрорівневих чинників, що вплинули на вибір адаптаційної моделі сегрегації українських мігрантів-неюдеїв в Ізраїлі, респонденти виокремили міграційну політику сегрегації або повного виключення стосовно мігрантів-неюдеїв, рівень культурної дистанції між ними й приймаючою спільнотою, рівень дискримінації мігрантів-неюдеїв, соціальний капітал

мігрантів-неюдеїв, що сприяє формальним і неформальним зв'язкам із представниками української спільноти в Ізраїлі.

Мігранти-неюдеї 1991–2013 рр. та 2014–2023 рр., які планували залишитися в Ізраїлі на постійне проживання, адаптаційна модель котрих тяжіє до інклюзивної інтеграції, виокремили такі мікро- й макрорівневі чинники впливу на їх вибір адаптаційної моделі, як доміграційний досвід проживання в інших країнах, міжетнічні шлюби, інтенції до довгострокового проживання на території Ізраїлю, повага до соціального устрою Ізраїлю, інтерес до соціального, культурного та політичного життя приймаючої спільноти, налагодження контактів із місцевим населенням. Також українські мігранти в Ізраїлі виділяють вік їх прибуття до Ізраїлю й тривалість проживання в Ізраїлі як одні з важливих мікрорівневих чинників, які, на їхню думку, вплинули на (не)успішність їх адаптації до приймаючого суспільства Ізраїлю. Проте, незалежно від віку та статі, усі групи українських мігрантів в Ізраїлі особливу увагу акцентують на етнічній приналежності й релігійному сповіданні.

Потрібно зазначити, що у відповідях українських юдеїв та українських неюдеїв на запитання: «Чи вважаєте ви, що “влились” у місцеве суспільство?» – виявлено значущі відмінності. Установлено, що для українських релігійних і світських юдеїв характерна вища суб'єктивна оцінка рівня своєї адаптації, ніж для українських мігрантів-неюдеїв. Більшість опитуваних українських релігійних та світських мігрантів-юдеїв сприймають себе інтегрованими в приймаюче ізраїльське суспільство, тоді як більшість українських мігрантів-неюдеїв не вважають себе інтегрованими в місцеву спільноту. Винятком є українські мігранти-неюдеї, які мають наміри залишитися жити в Ізраїлі на довгий період часу (від п'яти років і більше), а отже, вважають себе потенційно та фактично інтегрованими в місцеве суспільство. Окрім того, українські мігранти-неюдеї частіше відчують негативне ставлення до себе з боку місцевого населення, ніж українські мігранти-юдеї (авторське дослідження).

Щодо встановлення контактів із представниками місцевої спільноти українські мігранти-юдеї частіше спілкуються з місцевим населенням, найчастіше – зі своїми колегами та сусідами, із якими вони взаємодіють. Водночас українські мігранти-неюдеї частіше обирають спілкування з представниками своєї країни походження та української або пострадянської діаспори, українськими чи пострадянськими мігрантами-неюдеями (Емпіричне дослідження).

ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Як висновок, зазначимо, що, попри те, що емпіричні дослідження моделей адаптації мігрантів до інокультурного середовища розпочалися понад сто років тому, вони не втрачають своєї актуальності до сьогодні, знаходячи свою концептуалізацію в локальних контекстах глобального міграційного процесу. Не є винятком і концептуалізація адаптаційних моделей сучасних мігрантів з України в Ізраїлі.

Аналіз отриманих емпіричних даних свідчить про те, що для мігрантів з України в Ізраїлі характерний двовимірний конструкт адаптації: залежно від рівня соціальної інклюзії й ціннісних орієнтацій мігрантів щодо їх етнічної приналежності, котрий нараховує п'ять можливих адаптаційних стратегій мігрантів щодо реакції на умови навколишнього соціального середовища: асиміляції, ціннісної інтеграції, інклюзивної інтеграції, мультикультуралізму та сегрегації, кожна з яких притаманна певним категоріям мігрантів з України в Ізраїлі.

Адаптаційна модель асиміляції є характерною лише для категорії українських релігійних мігрантів-юдеїв протягом 1991–2023 рр. Водночас для українських світських мігрантів-юдеїв протягом 1991–2023 рр. характерною є модель мультикультуралізму.

У категорії українських мігрантів-неюдеїв, які переїхали в період із 1991 р. до 2013 р., найпоширенішою моделлю адаптації є модель інклюзивної інтеграції, водночас у групі українських мігрантів-неюдеїв 2014–2023 рр. адаптаційною моделлю більшості мігрантів-неюдеїв стає модель сегрегації, окрім групи мігрантів-неюдеїв 2014–2023 рр., що планують залишитися жити в Ізраїлі на довгий період часу (від п'яти років і більше). Їх адаптаційна модель тяжіє до інклюзивної інтеграції.

Отримана в авторському дослідженні емпірична база дає змогу різнобічно проаналізувати такі аспекти досліджуваної проблеми, як зміни ціннісних орієнтацій та етнонаціональної ідентичності мігрантів після прибуття до країни імміграції, особливості соціальної інклюзії мігрантів, визначення рівня участі мігрантів у соціальному й культурному житті приймаючої спільноти, залежність

адаптаційних стратегій від міграційної політики Ізраїлю як країни імміграції, що може слугувати базою для подальших теоретичних та емпіричних досліджень адаптації мігрантів у країнах імміграції.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

- Акуленко, Л. та ін. (2020). Світове дослідження цінностей в Україні. Київ: Український центр європейської політики. Отримано 11.03.2024 з https://ucep.org.ua/wp-content/uploads/2020/11/WVS_UA_2020_report_WEB.pdf
- Головаха, Є., Дембіцький, С., Жуленьова, О., Любива, Т. (2020). Методики дослідження адаптації, інклюзії та зміни ідентичностей за умов масових міграцій: розроблення та апробація. *Соціологія: теорія, методи, маркетинг*, 2, 24–41. <https://doi.org/10.15407/sociology2020.02.024>.
- Міграційні процеси в сучасному світі: світовий, регіональний та національний виміри: понятійний апарат, концептуальні підходи, теорія та практика. (1998). *Енциклопедія*. Упорядник Ю. І. Римаренко. Київ: Довіра.
- Плющ, В. (2020). Соціологічні моделі соціокультурної адаптації сучасних мігрантів в іншокультурному середовищі. *Актуальні проблеми філософії та соціології*, 27, 103–114. <https://doi.org/10.32837/apfs.v0i27.930>.
- Плющ, В. (2021). Соціокультурна адаптація мігрантів: концептуалізація, етапи та їхня динаміка. *Актуальні проблеми філософії та соціології*, 31, 59–68. <https://doi.org/10.32837/apfs.v0i31.1004>.
- Ровенчак, О., Володько, В. (2015). *Міжнародна міграція: теорія і практика*. Монографія. Львів: Львів. нац. ун-т ім. Івана Франка.
- Ручка, А. (2020). Динаміка ціннісних пріоритетів населення України за останні три десятиліття (1991–2020 рр.). *Українське суспільство: моніторинг соціальних змін*. За ред. В. Ворони, 7 (21), 69–78.
- Скокова, Л. (2018). *Культурні практики в сучасному суспільстві: теоретичні підходи та емпіричні виміри*. Монографія. Київ: Ін-т соціології НАН України.
- Танчер В., Скокова Л. (2009). Культуральна соціологія: «сильна програма» досліджень смислів соціального життя. *Соціологія: теорія, методи, маркетинг*, 4, 19–42.
- Central Bureau of Statistics. (2020). *Immigration to Israel 2020*. Retrieved March 11, 2024 from <https://www.cbs.gov.il/en>.
- Gordon, M. M. (1964). *Assimilation in American Life: The Role of Race, Religion, and National Origins*. New York: Oxford University Press.
- Horowitz, T. (2005). The Integration of Immigrants from the Former Soviet Union. *Israel Affairs*, 11(1), 117–136.
- Kushnirovich, N., & Youngmann, R. (2017). Paths to success of Israeli immigrants from different countries of origin. *International Journal of Intercultural Relations*, 60, 51–59. <https://doi.org/10.1016/j.ijintrel.2017.07.002>.
- Parsons, T. (1951). *The Social System*. New York: Routledge. 2nd ed.
- Raijman, R. (2020). *A Warm Welcome for Some: Israel Embraces Immigration of Jewish Diaspora, Sharply Restricts Labor Migrants and Asylum Seekers*. Brussels: Migration Policy Institute Europe. Retrieved February 12, from <https://www.migrationpolicy.org/article/israel-law-of-return-asylum-labor-migration>.
- Rudmin, F.W. (2009). Catalog of Acculturation Constructs: Descriptions of 126 Taxonomies, 1918–2003. *Online Readings in Psychology and Culture*. Retrieved March 11, 2024 from <https://scholarworks.gvsu.edu/orpc/vol8/iss1/8/>.
- Semyonov M., & Gorodzeisky A. (2012). Israel: an Immigrant Society. In *International Perspectives: Integration and Inclusion*. McGill-Queen's University Press. *Queen's Policy Studies*, 164, 147–164.
- Telles, E. E., & Ortiz, V. (2008). *Generations of Exclusion: Racial Assimilation and Mexican Americans*. New York: Russell Sage Foundation.
- Turner, J. H. (2013). *Theoretical Sociology: 1830 to the Present*. SAGE.
- Yashkina, D. (2021). Solo Living outside Home: Case of Ukrainian Migrants. *Sociological Studios*, 2(21), 33–41. <https://doi.org/10.29038/2306-3971-2022-02-33-41>.

REFERENCES

- Akulenko, L. et al. (2020). *World study of values in Ukraine*. Kyiv: Ukrainian Center for European Policy. Retrieved March 11, 2024 from https://ucep.org.ua/wp-content/uploads/2020/11/WVS_UA_2020_report_WEB.pdf
- Central Bureau of Statistics. (2020). *Immigration to Israel 2020*. Retrieved March 11, 2024 from <https://www.cbs.gov.il/en>.
- Golovakha, E., Dembitskyi, S., Zhulnova, O., & Liubyva, T. (2020). Research methods of adaptation, inclusion and identity change under the conditions of mass migrations: development and testing. *Sociology: theory, methods, marketing*, 2, 24–41. <https://doi.org/10.15407/sociology2020.02.024>.
- Gordon, M. M. (1964). *Assimilation in American Life: The Role of Race, Religion, and National Origins*. New York: Oxford University Press.

- Horowitz, T. (2005). The Integration of Immigrants from the Former Soviet Union. *Israel Affairs*, 11(1), 117–136.
- Kushnirovich, N., & Youngmann, R. (2017). Paths to success of Israeli immigrants from different countries of origin. *International Journal of Intercultural Relations*, 60, 51–59. <https://doi.org/10.1016/j.ijintrel.2017.07.002>.
- Migration processes in the modern world: global, regional and national dimensions: Conceptual apparatus, conceptual approaches, theory and practice. (1998). In Yu. I. Rymarenko (Eds.), *Encyclopedia.*, (p. 912). Kyiv: Dovira.
- Parsons, T. (1951). *The Social System*. New York: Routledge. 2nd ed.
- Pliushch, V. (2020). Sociological models of sociocultural adaptation of modern migrants in a foreign cultural environment. *Actual problems of philosophy and sociology*, 27, 103–114. <https://doi.org/10.32837/apfs.v0i27.930>.
- Pliushch, V. (2021). Sociocultural adaptation of migrants: conceptualization, stages and their dynamics. *Actual problems of philosophy and sociology*, 31, 59–68. <https://doi.org/10.32837/apfs.v0i31.1004>.
- Raijman, R. (2020). *A Warm Welcome for Some: Israel Embraces Immigration of Jewish Diaspora, Sharply Restricts Labor Migrants and Asylum Seekers*. Brussels: Migration Policy Institute Europe. Retrieved February 12, from <https://www.migrationpolicy.org/article/israel-law-of-return-asylum-labor-migration>.
- Rudmin, F. W. (2009). Catalog of Acculturation Constructs: Descriptions of 126 Taxonomies, 1918–2003. *Online Readings in Psychology and Culture*. Retrieved March 11, 2024 from <https://scholarworks.gvsu.edu/orpc/vol8/iss1/8/>.
- Rovenchak, O., & Volodko, V. (2015). *International migration: theory and practice*. Monograph. Lviv: Ivan Franko Lviv National University.
- Ruchka, A. (2020). Dynamics of value priorities of the population of Ukraine over the last three decades (1991–2020). *Ukrainian society: Monitoring of social changes*, 7(21), 69–78.
- Semyonov, M., & Gorodzeisky, A. (2012). Israel: an Immigrant Society. In *International Perspectives: Integration and Inclusion*. McGill-Queen's University Press. *Queen's Policy Studies*, 164, 147–164.
- Skokova, L. (2018). *Cultural practices in modern society: theoretical approaches and empirical measurements*. Monograph. Kyiv: Institute of Sociology of the National Academy of Sciences of Ukraine.
- Tancher, V., & Skokova, L. (2009). Cultural sociology: a “strong program” of research into the meanings of social life. *Sociology: theory, methods, marketing*, 4, 19–42.
- Telles, E. E., & Ortiz, V. (2008). *Generations of Exclusion: Racial Assimilation and Mexican Americans*. New York: Russell Sage Foundation.
- Turner, J. H. (2013). *Theoretical Sociology: 1830 to the Present*. SAGE.
- Yashkina, D. (2021). Solo Living outside Home: Case of Ukrainian Migrants. *Sociological Studies*, 2(21), 33–41. <https://doi.org/10.29038/2306-3971-2022-02-33-41>.